

Domen gällande att avstå fastan i fall av svårigheter att fasta

Då Ramadan i år (2010) och de kommande 10 åren kommer att inträffa under sommartid, innebär detta att fastedagarna kommer att bli långa. Bröder såväl som systrar har därför frågat mig om domen gällande de människor som inte klarar av fasta under så lång tid. Därför vill jag här framföra en genomgående summering om vad de stora lärde har sagt om detta, utan att diskutera olika bevis eller gå in i detaljer. Meningen med detta är att underlätta ämnet för våra bröder och systrar. Ty, dyrkan till Allah skall endast göras med kunskap i religionen. Meningen med fastan är att dyrka Allah, komma honom närmare genom att följa Hans sharia – med kärlek och ödmjukhet. Meningen med fastan och andra former av dyrkan är inte att skada hälsan eller att lida svårigheter i livet. Därmed nämner jag åtta punkter beträffande detta ämne:

1) Den grund som en muslim inte får tvivla om är: att om man kan skilja mellan dag och natt, dvs. den plats på jorden där solen tar sin upp- respektive nedgång och inom 24 timmars intervall – så är det obligatoriskt för en muslim att fasta under månaden Ramadan. Detta oavsett om dagarna är väldigt långa eller väldigt korta. Detta är den bland stora lärde mest kända fatwa, av bland andra shaykh Hasanain Muhammed Makhluf (f.d. mufti i Egypten – hans fatwa utkom Ramadan 1952), shaykh Abdal-Aziz bin Baz och Muhammed bin Salih al-Uthaymin – samt Fatwa-kommittén och Rådet för de stora lärde i Saudiarabien beslutat i Mars månad 1978 (nr 61). Det finns dock en annan åsikt som säger att när dagen är lång så får man fasta de antal timmar som de fastar i Mecka eller Medina. Det man menar med detta är att man bryter fastan innan solen går ned där man befinner sig – och att detta tillgodoses som en helt accepterad fasta. Detta för att man då har fastat så många timmar som andra muslimer har fått fastat i andra länder där dagarna är rimligt långa. Vad gäller denna åsikt, är den inte godtagbar, då den saknar bevis och inte överensstämmer med sharia lagens grunder. Det är inte ens värt att diskutera.

2) Om det klartgjorts att fastan i Ramadan är en plikt även om dagarna är långa, skall varje muslim som är i mogen ålder och har förstånd, och inte har någon giltig anledning enligt sharia

att lämna fastan, t ex. resande, sjuk, (för en kvinna) vara menstruerande – bör fasta med gott samvete utan att slarva. Händer det dock att man får allvarliga svårigheter med att fasta, kan man avbryta den – utan att ersätta den med en *kaffarah* (allmosa), då denna person räknas som resande eller sjuk. Snarare tar han/hon igen de missade dagarna efter att ramadan har passerat.

3) Svårighet (*al-mashaqqah*) som kan accepteras som orsak till att avbryta fastan är en riktig svårighet, inte för att man saknar motivation eller av ren lathet, eller för att man finner det svårt att utföra dyrkan till sin Herre. Det räcker inte heller att man har vanliga svårigheter eller trötthet av den sorten man vanligen upplever vid fasta. Shaykh Hasanain Makhluf förklarade detta genom att säga: "Det är endast tillåtet att avbryta fastan om man har starka underlag för detta genom tecken eller fått ordination av en legitimerad läkare om att fastande under så lång tid kommer att leda till sämre tillstånd eller sjukdom – eller om det får honom/henne att bli så pass trött eller medtagen att det på något sätt drabbar denne. Den personen räknas alltså som sjuk och är rädd att antingen förlora livet eller att tillståndet förvärras eller att sjukdomen förlängs. Detta är den allmänna principen vad gäller giltigheten att avbryta fastan och underlätta för muslimerna." Fatawa kommittén sa: "Det är en plikt för muslimer där att fasta från Fajr till Maghrib, utom om fastan vållar den fastande skada, och han p.g.a. de långa dagarna skall: förlora livet, eller bli drabbad av sjukdom då tillåts han/hon att avbryta fastan. Detta får inte grundas på ovisshet eller spekulation, nej man måste vara övertygad om det genom t. ex. indikation, tidigare upplevelser, eller via ordination från en kompetent läkare vilken säger att fastan leder till bortgång, svåra sjukdomar, förvärrad sjukdom, eller att sjukdomen tar längre tid för återhämtning. Varje person har sin egen situation. Den som avbryter fastan av dessa skäl skall börja fasta igen när skälen eller hindren är väck."

4) För allt detta bör vi veta att det inte gäller alla de som lever i ett land där dagen blir lång, nej det gäller bara de personer som upplever

svårigheten att fasta. Shaykh Hasanain Makhluḥ sa: "Varje person känner till sin situation. Vet vad som är tillåtet respektive otillåtet under fastan. Om fastande under så lång tid skulle göra personen sjuk eller kraftlös eller extremt trött och slö och är starkt övertygad om detta, genom dessa metoder vi nämnde förut, är det tillåtet för denne att avbryta fastan. Sådant skiljer sig från människa till människa. Varje enskilt fall har sin dom. Allah har kunskap om det som är både hemligt och dolt."

5) Det är en plikt för varje muslim att fasta varje dag under ramadan. Om svårigheter av sådan sort som just förklarades uppstår under dagens lopp, får man avbryta fastan, men om inte ska fastan fullföljas. Med andra ord ska man försöka att fasta varje dag – vilket framgår tydligt i beslutet av Rådet för de stora lärde. Ett undantag kan vara om en person är förvissad om att han/hon inte har möjlighet att fasta klart. T. ex. för att man är svag i kroppen, eller har försökt i flera dagar och har upplevt svårigheter som visar att han inte kan fasta resten av Ramadan. Den personen som är i den situationen att han vet att han inte klarar av fastan under sommertid, kan avbryta fastan för resten av Ramadan och ta igen de missade dagarna vid lättare tider. Situationen för denne är den samma som för den sjuke, gravida eller ammande.

6) Den som avbryter fastan p.g.a. accepterade orsaker liksom vi förklarade - Får han/hon äta och dricka resten av dagen? Eller skall han avbryta fastan i den mån han är i behov av föda, och sedan fasta resten av dagen? De lärde har två åsikter om detta. En del säger att det är tillåtet att fortsätta äta och dricka och ha samlag, då man har förlorat fastan och kommer i alla fall ta igen den en annan dag. Alltså finns det ingen mening i att fortsätta som fastande när man egentligen inte fastar. En del lärde som t ex. Suhnun, al-Lakhmi och Ibn Juzai, tre lärde från Malikiskolan, och en del av Hanbaliskolan valde denna åsikt. Åsikten kan även stödjas från Ibn Masuds yttrande: "Den

som har ätit i början av dagen, får äta under resten av dagen." Andra lärde sa att man måste fortsätta fasta resten av dagen och måste ändå ersätta dagen senare. Imam Malik, Hanafiskolan och en del i Hanbaliskolan valde detta. Fatwa-kommittén tog också denna åsikt, fast Rådet för de stora lärde nämnde inte detta i sitt tidigare nämnda beslut. I Shafieskolan är det bara rekommenderat.

7) Islamiska lärde är enade om att det är förbjudet för en muslim att under Ramadan utföra frivilliga aktiviteter eller arbete som orsakar trötthet som sedan gör att man blir tvungen att avbryta fastan. Men när det gäller de som behöver jobba så finns det detaljer om detta:

(1) Om det är möjligt kan personen korta på sina arbetstider under sommaren eller inte jobba alls genom att ta semester eller ledigt, så länge han/hon inte förlorar sitt arbete. I sådant fall tar man den möjlighet man kan.
(2) Om man får för stort förlust av att korta på arbetstider eller vara ledig, på så sätt att man inte kan försörja sig eller om arbetsgivaren inte ger personen semester eller förkortning i arbetstid och personen har fastat och det visat sig göra arbetet mödosamt för honom till en sådan grad att han inte klarar av att jobba eller får minskad lön, då är det tillåtet för denne att avbryta fastan. Han/hon behöver inte sluta från jobbet, utan börjar fasta varje dag och avbryter om det finns stort behov till det.

8) Självklart är det tillåtet att resa till ett annat land där fastedagarna är kortare, men är det tvunget? Shaykh Ibn Uthaymin svarade på denna fråga då han sade: "Nej, det är inget måste. Han stannar på den plats där han bor."

Må Allah hjälpa oss att fasta under månaden Ramadan och acceptera alla våra goda handlingar.

Abd al-Haqq Turkmani

turkmani@gmail.com

Arabiska referenser:

فتاوى الشيخ حسين مخلوف: ٢٧٢/١، فتاوى اللجنة الدائمة للبحوث العلمية والإفتاء: ١١٣/١٠، أبحاث هيئة كبار العلماء: ٤٣٣/٤، مجلة البحوث الإسلامية: ١١٠/١٦ و ٣٠/٢٥، مجموع فتاوى ابن باز: ٢٩٢/١٥، مجموع فتاوى ابن عثيمين: ٣٢٠/١٩ و ٣٢٥، لقاء الباب المفتوح رقم: (٢٠٤)، مجلة مجمع الفقه الإسلامي التابع لمنظمة المؤتمر الإسلامي: عدد (٣)، الموسوعة الفقهية الكويتية: ٧٩/٢٨.

www.muhammed.nu

www.al-islam.se

حُكْمُ الْإِفْطَارِ لِمَنْ شَقَّ عَلَيْهِ طَوْلُ النَّهَارِ

الحمد لله رب العالمين، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، إله الأولين والآخرين، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله المبعوث رحمةً للعالمين، صلى الله عليه وعلى آله وأصحابه أجمعين. أما بعد: فبمناسبة وقوع شهر رمضان المبارك في فصل الصيف في هذه السنة ولعشر تليها، ولا يخفى طول النهار فيها في هذه البلاد الشمالية؛ كثر السؤال عن حكم الإفطار لمن وجد مشقةً في الصيام، لهذا رأيتُ تلخيص أقوال العلماء في هذه المسألة، باختصارٍ من غير ذكر الأدلة والمناقشات، تقريباً للعلم، وتسهيلاً لمن سأل الإفادة، فإن الصيام عبادة خالصة يقصد بها التقرب والتذلل إلى الله تعالى باتباع ما شرعه لعباده، وليس المراد منه تعذيب النفس وإهلاكها، فأقول - مستعيناً بالله تعالى -:

١- الأصل الذي يجب اعتقاده والقطع به: أنه إذا تميّز النهار والليل في مكان ما؛ وجب على المكلفين من سكانه في رمضان أن يصوموا، ويمسكوا عن المفطرات من طلوع الفجر إلى غروب شمس ذلك اليوم، سواء قصر النهار جداً، أو طال جداً. وبهذا أفتى العلامة الشيخ حسين محمد مخلوف - مفتي مصر الأسبق - (في رمضان: ١٣٧١هـ/ ١٩٥٢م)، والشيخ الإمام عبد العزيز بن باز، والعلامة محمد بن صالح العثيمين - رحمهم الله - واللجنة الدائمة للإفتاء، وهيئة كبار العلماء بالسعودية بقرارها (٦١) في ١٢/٤/١٣٩٨. أما القول الآخر: بأنه إذا طال النهار جداً فلهم أن يصوموا على قدر الساعات التي يصومها أهل مكة أو المدينة، أو أن يقدروا بأقرب البلاد المعتدلة إليهم، وأن يبدؤوا بالصوم من طلوع الفجر، ويفطروا مع ميعاد البلاد التي يقدرون بها من حيث عدد الساعات، ولا يتوقفون على غروب الشمس. فهذا القول شاذ، لا يلتفت إليه، ولا يشتغل به.

٢- فإذا تقرر أن الأصل وجوب الصوم مهما طال النهار؛ فعلى كل مسلم عاقل بالغ، خالٍ من الأعذار أن يبادر إلى الصوم، ويحرص على ذلك أشد الحرص، فإن وجد في ذلك مشقة حقيقية: جاز له أن يفطر، وفرض عليه أن يقضي في أيام آخر، وليس عليه كفارة، فحكمه في ذلك حكم المسافر والمريض.

٣- المشقة التي تبيح الفطر هي (المشقة الحقيقية) وليس مجرد هوى النفس، وتكاسلها، واستصعابها للقيام بالطاعة، أو بعض التعب والمشقة المعتادة في الصوم المعتدل، لهذا قال الشيخ حسين مخلوف رحمه الله: (وإنما يباح الفطر إذا غلب على ظن الناس بأماره ظهرت، أو تجربة وقعت، أو بإخبار طبيب حاذق: أن صومه هذه المدة يفضي إلى مرضه، أو إلى إعياء شديد يضره، كما صرح به أئمة الحنفية، فيكون حكمه حكم المريض الذي يخشى التلف، أو أن يزيد مرضه، أو يبطل شفاؤه إذا صام، هذا هو المبدأ العام في رخصة الفطر، وفي التيسير على المكلفين). وقالت اللجنة الدائمة للإفتاء: (يجب عليهم الصوم في رمضان من طلوع الفجر إلى غروب الشمس هناك، إلا إذا أدى الصوم إلى الضرر بالصائم، وخاف من طول مدة الصوم: الهلاك، أو المرض الشديد؛ فحينئذ: يرخّص له الفطر، ولا يعتبر في ذلك مجرد الوهم والخيال، وإنما الاعتبار غلبة الظن بواسطة الأمارات، أو التجربة، أو إخبار الطبيب الحاذق بأن الصوم يفضي إلى الهلاك، أو المرض الشديد، أو زيادة المرض، أو بطء البرء، وذلك يختلف باختلاف الأشخاص، فلكل شخص حالة خاصة. وعلى من أفطر في كل هذه الأحوال قضاء ما أفطره بعد زوال العذر الذي رخص له من أجله الفطر).

٤- ومن هنا: فإن هذا الحكم ليس عاماً في كل مقيم في هذه البلاد، وإنما هو خاص بمن وقعت عليه المشقة، قال الشيخ مخلوف أيضاً: (وكل امرئ بصير بنفسه، عليم بحقيقة أمره، يعرف مكانها من حلّ الفطر وحرمة، فإذا كان صومه

المدة الطويلة يؤدي إلى إصابته بمرض، أو ضعف، وإعياء، يقيناً، أو في غالب الظن، بإحدى الوسائل العلمية التي أومأنا إليها: حلّ له الترخّص بالفطر، وإذا كان لا يؤدي إلى ذلك حرّم عليه الفطر. والناس في ذلك مختلفون، ولكلّ حالة حكمها، والله يعلم السرّ وأخفى، والله أعلم).

٥- الواجب على المسلم أن يتدبّر صيام كل يوم من رمضان، فإن وجد المشقة المذكورة: أفطر، وإلا فيتم صومه، وفي قرار هيئة كبار العلماء: (فعلى المكلفين أن يمسكوا كل يوم منه عن الطعام والشراب، وسائر المفطرات من طلوع الفجر إلى غروب الشمس في بلادهم، ما دام النهار يتمايز في بلادهم من الليل، وكان مجموع زمانهما أربعاً وعشرين ساعة، ومن عجز عن إتمام صوم يومه لطوله، أو علم بالأمارات أو التجربة أو إخبار طبيب أمين حاذق، أو غلب على ظنه أن الصوم يفضي إلى إهلاكه، أو مرضه مرضاً شديداً، أو يفضي إلى زيادة مرضه، أو بظء برئه: أفطر، ويقضي الأيام التي أفطرها في أي شهر تمكّن فيه من القضاء). ويُسْتثنى من هذا: أن يكون قد تبين له من حاله، كضعف في جسده، أو بالتجربة المتكررة عدم استطاعته في سائر الأيام؛ فيجوز له الإفطار ابتداءً، ويكون بحكم المريض والحامل والمرضع.

٦- من أفطر للعدر الذي تقدّم شرحه: هل يستمر على إفطاره بقية يومه؟ أم يفطر بما يسد رمقه ويدفع عنه الضرر، ثم يمسك بقية يومه؟ فيه قولان للعلماء، أصحهما: أنه يتمادى على فطره في بقية يومه بالأكل والشرب والجماع، لأن هذا جاز له الفطر مع العلم بأن اليوم من رمضان، فجاز أن يستديم ذلك في يومه كالمريض. وبهذا قال سحنون واللخمي وابن جزي من المالكية، وهو رواية عند الحنابلة، ويؤيده قول ابن مسعود رضي الله عنه: (من أكل أول النهار فليأكل آخره). وقال الإمام مالك والحنفية بوجوب أن يمسك بقية يومه، وهو رواية عند الحنابلة، وقال الشافعية بالاستحباب. وأفتت اللجنة الدائمة بوجوب الإمساك، لكن هيئة كبار العلماء لم تذكر هذا القيد في قرارها الذي أشرنا إليه.

٧- لا خلاف بين العلماء في أنه لا يجوز للمسلم أن يعرض نفسه في نهار رمضان إلى أعمال لا يحتاج إليها؛ فيرهق نفسه، ويعجز عن إتمام صومه. أما أصحاب الوظائف والأعمال فذكروا فيهم تفصيلاً: فمن كان ميسور الحال بحيث لا يتضرر من تقليل عدد ساعات العمل، أو تركه لشهر، أو يتيسر له أخذ إجازة من غير أن يخسر وظيفته: فالواجب عليه الأخذ بالسبب المتيسر له حتى يتمكن من الصوم. أما من كان يتضرر بترك العمل فلا يجد ما ينفقه على نفسه وأهله النفقة المعتادة، أو لا يأذن له رب العمل بتقليل ساعات العمل، أو أخذ إجازة؛ فإن صام بالفعل، وتبين له وقوع المشقة عليه، بحيث أجهده الصوم ولم يستطع القيام بأعماله، وكان الاقتران بين الصوم والعمل سبباً للضرر في بدنه أو ماله؛ جاز له الإفطار، ولم يلزمه ترك العمل، لكن يجب عليه أن يصبح صائماً لكل يوم جديد، ويفطر عند حصول المشقة.

٨- يجوز للمسلم أن ينتقل إلى بلد آخر معتدل النهار ليصوم شهره هناك، ولكن هل يجب عليه الانتقال ويلزمه؟ قال الشيخ ابن عثيمين رحمه الله: (ليس باللازم، ويبقى في الأرض التي هو فيها). والله تعالى أعلم، وله الحمد في الأولى والأخرى، نسأله سبحانه أن يعيننا على ذكره وشكره وحسن عبادته، بمنه وكرمه.

كتبه: عبد الحق التركماني

turkmani@gmail.com

المصادر: فتاوى الشيخ حسين مخلوف: ٢٧٢/١، فتاوى اللجنة الدائمة للبحوث العلمية والإفتاء: ١١٣/١٠، أبحاث هيئة كبار العلماء: ٤٣٣/٤، مجلة البحوث الإسلامية: ١١٠/١٦ و ٣٠/٢٥، مجموع فتاوى ابن باز: ٢٩٢/١٥، مجموع فتاوى ابن عثيمين: ٣٢٠/١٩ و ٣٢٥، لقاء الباب المفتوح رقم: (٢٠٤)، مجلة مجمع الفقه الإسلامي التابع لمنظمة المؤتمر الإسلامي: عدد (٣)، الموسوعة الفقهية الكويتية: ٧٩/٢٨.